

GABRIEL AMENGUAL · SALVAR L'EXPERIÈNCIA EN EL MOMENT DE LA SEVA DESAPARICIÓ. L'EXPERIÈNCIA EN EL PENSAMENT DE WALTER BENJAMIN · DISCURS DE RECEPCIÓ COM A MEMBRE NUMERARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS · SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

**SALVAR L'EXPERIÈNCIA
EN EL MOMENT DE LA SEVA DESAPARICIÓ.
L'EXPERIÈNCIA EN EL PENSAMENT
DE WALTER BENJAMIN**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

SALVAR L'EXPERIÈNCIA
EN EL MOMENT DE LA SEVA DESAPARICIÓ.
L'EXPERIÈNCIA EN EL PENSAMENT
DE WALTER BENJAMIN

Discurs de recepció de GABRIEL AMENGUAL I COLL
com a membre numerari de la Secció de Filosofia
i Ciències Socials, llegit el dia 23 d'octubre de 2006

Resposta de Pere Lluís Font, membre emèrit
de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA, 2006

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Amengual i Coll, Gabriel

Salvar l'experiència en el moment de la seva desaparició : l'experiència en el pensament de Walter Benjamin

Referències bibliogràfiques

ISBN 84-7283-863-3

I. Lluís Font, Pere II. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials

III. Títol

1. Benjamin, Walter — Crítica i interpretació 2. Experiència

1Benjamin, Walter(042)

Disseny gràfic: Maria Brossa

© Gabriel Amengual i Coll

© Resposta de Pere Lluís Font

© 2006, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: octubre de 2006

Tiratge: 200 exemplars

Text revisat lingüísticament per l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a gama, s. l.

Carrer d'Àrístides Maillol, 9-11. 08028 Barcelona

ISBN: 84-7283-863-3

Dipòsit Legal: B. 38305-2006

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Solches Denken ist solidarisch
mit Metaphysik im Augenblick ihres Sturzes¹

Vull començar expressant el meu agraïment més sincer i cordial als membres de l'Institut d'Estudis Catalans, i especialment als de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, per haver-me admès en aquesta docta corporació, tan representativa de la cultura catalana i tan essencial per a la seva promoció. En particular, em sento molt honrat per aquest nomenament —fruit, sens dubte, d'una consideració molt benvolent—, que m'inclou en el petit grup de filòsofs que formen o han format part de l'Institut.

Em poso a la vostra disposició per tal de contribuir, en allò que pugui, a donar a la nostra cultura catalana l'esplendor i la vitalitat que es mereix, que el nostre poble demana i que la societat necessita.

Atès que provinc de l'àmbit de les humanitats, en el qual la saviesa era el gran valor, i la saviesa era sempre, en gran part, fruit de l'experiència i de la seva transmissió, m'ha semblat bé parlar de la qüestió de l'experiència, mostrant la crisi profunda que està sofrint, amb la intenció no pas d'augmentar les interminables lamentacions, sinó de veure quines oportunitats ens ofereix la mateixa situació de crisi. Ho faré, com fan freqüentment els filòsofs i especialment els donats a la història de la filosofia, exposant les opinions d'altri; en aquest cas, les de Walter Benjamin (1892-1940), encara que la pretensió sigui de dir qualche cosa sobre el nostre present. Parlaré dels temps a què es refereix Benjamin, però qualsevol semblança amb l'actualitat no és pura casualitat. Es tracta simplement de fer una lectura d'uns

1. Theodor W. ADORNO, *Negative Dialektik*, a *Gesammelte Schriften*, vol. 6, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1970, p. 400 (n'hi ha versió castellana: *Dialéctica negativa*, traducció de José María Ripalda, revisada per Jesús Aguirre, Madrid, Taurus, 1975, p. 405: «Un pensament de tal mena [micrològic] és solidari amb la metafísica en el mateix moment del seu ensorrament»).

pensaments que mostren la seva fecunditat precisament en la seva aplicació a l'avui, fent així l'experiència hermenèutica, l'experiència de la productivitat hermenèutica, que no és altra que aquella en què, com ja afirmà el mestre beat Ramon Llull, la «primera saviea engendra una altra saviea, e de les dues saviees ix altra saviea».²

L'experiència és un dels grans temes que travessen tota l'obra de Walter Benjamin. Repetides vegades en tracta de manera directa i explícita, enfocant-lo de manera distinta, encara que convergent. No aniré seguint els diversos escrits i plantejaments que fa de la qüestió, sinó que em limitaré a recollir les seves aportacions principals, que es poden agrupar entorn d'aquestes tres qüestions: la desaparició de l'experiència, què s'entén per experiència i quines possibilitats ofereix la nova situació per a l'experiència.

1. LA DESAPARICIÓ DE L'EXPERIÈNCIA

De les tres qüestions esmentades, la desaparició de l'experiència és segurament l'aspecte més destacat per W. Benjamin, puix és una qüestió connectada amb moltes altres, com són, per exemple, l'estètica en el seu sentit més ampli que afecta la producció i la reproducció de l'art, la percepció de l'art i del món que ens envolta, la transmissió d'experiències i la comunicació entre les persones i entre les generacions, la forma de vida i de donar sentit a la vida. En definitiva, sota l'epígraf de «desaparició de l'experiència», Benjamin tematitza el que després s'ha anomenat «ruptura de la tradició», entre altres coses perquè l'experiència té a veure essencialment amb transmissió d'experiències, la qual és possible quan hi ha un sòl comú que ens capacita per a rebre i fer experiències, per a compartir la saviesa de la vida.

Ara bé, què és el que fa que es produeixi una atrofia de l'experiència? En principi es podria dir que tota ruptura històrica, tot canvi profund, produeix una incomunicació i una pèrdua de l'experiència: atrofia de la comunicació i atrofia de la percepció. En concret, quins són aquests canvis que han donat lloc a una tal ruptura i a la desaparició de l'experiència?

Com es pot suposar, no es tracta de fets aïllats, sinó més aviat del que podríem qualificar de processos històrics. Les circumstàncies històriques que han produït o provocat aquesta pèrdua van des de situacions ja un poc llunyanes: la Il·lustració i l'empirisme, la desaparició de la forma de vida artesana i la seva substitució per la vida de l'obrer industrial, la massificació posterior; fins a esdeveniments recents, com són la Gran Guerra (1914-1918) i els avenços tecnològics i de transmissió de sabers i informacions (la novel·la, la premsa). Les circumstàncies es podrien agru-

2. Ramon LLULL, *Llibre de demostracions*, a *Obres de Ramon Llull*, edició a cura de Salvador Gal·lús, vol. 15, Palma, 1930, p. 283.

par en tres moments històrics: l'auge de la modernitat (segles XVII-XVIII: Il·lustració, empirisme, societat industrial, la novel·la), la segona meitat del segle XIX (la massificació, el desplegament de la tècnica, la premsa) i, finalment, el segon i el quart decenni del segle XX (la Primera Guerra Mundial i el nazisme). Mirem què ha passat en aquests tres moments històrics pel que fa a l'experiència.

La *Il·lustració* «és una de les experiències o cosmovisions de rang més baix del món».³ «La pobre experiència d'aquesta època», «el [seu] sorprenentment ínfim pes específic metafísic» són donats per l'imperi «tirànic» de la física newtoniana, a la qual queda reduïda essencialment l'experiència, i per la manca de «potències espirituals», que haurien estat capaces de donar un gran contingut a l'experiència. Benjamin no dóna nom a aquestes «potències espirituals», però, pel que diu més endavant, hem de pensar que es refereix a la metafísica i la religió; notem, no obstant això, que amb la constatació d'aquesta mancança Benjamin no es situa fora del que és més bàsic de la Il·lustració, ja que, per ell, aquestes potències espirituals són «autoritats», però no pas en el sentit que hom s'hi hagi de sotmetre «sense crítica» (la paraula clau en la concepció de la Il·lustració, especialment la kantiana). Conseqüència d'aquestes dues limitacions és «la ceguesa històrica i religiosa de la Il·lustració»,⁴ és a dir, la ceguesa de la Il·lustració per a la història i la religió.

La primera raó de la desaparició de l'experiència és la seva reducció a experiment, a dada constatable i verificable, i alhora mer trampolí per a la inducció i l'assoliment de generalitzacions que no salven ni la singularitat ni el caràcter efímer que són propis de l'experiència, alhora que es redueix el món de l'experiència i de la vida al món dels objectes de les ciències.

Continuant encara en el que podríem anomenar la primera modernitat i passant al món social, cal esmentar la revolució industrial amb tot el que comportà de canvi de forma de vida, que podem veure exemplificat en la transformació de l'artesà en l'obrer industrial. L'*artèsà*, a l'escrit «El narrador»,⁵ és vist com el prototi-

3. Walter BENJAMIN, «Über das Programm der kommenden Philosophie» (1918), a *Gesammelte Schriften*, en col·laboració amb Th. W. Adorno i G. Scholem, editat per Rolf Tiedermann i Hermann Schweppenhäuser, 2a ed., Frankfurt am Suhrkamp, 1991 (en endavant citat amb la sigla GS), vol. II/1, p. 157-171, cit. p. 159; n'hi ha versió castellana: «Sobre el programa de la filosofia venidera», a *Para una crítica de la violencia y otros ensayos: Iluminaciones IV*, introducció i selecció d'Eduardo Subirats, traducció de Roberto Blatt, Madrid, Taurus, 1991, p. 75-84, cit. p. 76. Hi falta l'apèndix, que es troba en aquesta altra versió: «Sobre el programa de la filosofia futura», a *Sobre el programa de la filosofia futura y otros ensayos*, Caracas, Monte Ávila, 1970, p. 7-19, apèndix p. 17-19).

4. Walter BENJAMIN, «Über das Programm der kommenden Philosophie», a GS II/1, 157; vers. cast., p. 77.

5. Walter BENJAMIN, «“Der Erzähler”. Betrachtungen zum Werk Nikolai Lesskows» (1936), a GS II/2, 438-465; n'hi ha versió castellana: «“El narrador”. Comentarios sobre la obra de Nikolai Leskow», a *Para una crítica de la violencia y otros ensayos: Iluminaciones IV*, introducció i selecció d'Eduardo Subirats, traducció de Roberto Blatt, Madrid, Taurus, 1991, p. 111-134.

pus de l'home d'experiència sobre la qual basteix la seva formació, amb tot el que implica d'exercici i de relació amb altri. L'artesà es forma exercint l'ofici com a aprenent que va d'un taller a l'altre per aprendre de distints mestres i al final es fa sedentari com a mestre. Per això l'artesà és la síntesi dels dos tipus fonamentals de narrador, de transmissor d'experiències: el mariner i el pagès. L'un és el qui conta coses de llocs llunyans, el qui ha viatjat i conta històries d'altres països; l'altre és el sedentari en el país i que coneix les seves històries i tradicions; l'un amplia l'horitzó espacial, geogràfic; l'altre amplia el temporal, mantenint la memòria del poble. En canvi, l'obrer industrial l'única cosa que requereix és ensinistrament. Citant Marx, Benjamin afirma que «tot treball a la màquina [...] exigeix un ensinistrament [*Dressur*, 'doma'] previ de l'obrer».⁶ I, tot seguit, Benjamin observa: «Aquest ensinistrament s'ha de distingir de l'exercici.» En efecte, l'exercici fa referència a l'àmbit de l'acció humana, que es realitza amb coneixement i decisió.⁷ En canvi, l'ensinistrament es realitza en l'ordre de la doma, potenciant el fisiològic i l'inconscient, de manera que la doma apunta a la consecució d'una automatització; i molt millor si per a la seva aplicació no cal cap deliberació ni decisió. Per això, conclou Benjamin, el treball de l'obrer, lligat a la màquina, «es fa impermeable a l'experiència. L'exercici perd en ell el seu dret».⁸

Encara dins la modernitat, Benjamin considera la *novella* com una expressió paradigmàtica de la pèrdua de l'experiència. L'escrit sobre «El narrador»⁹ comença constatant que «l'art de la narració toca la seva fi», la qual cosa significa que el que s'ha perdut és «la facultat d'intercanviar experiències» (p. 439 / 112). Amb aquest exordi ja es veu que la narració no és únicament una forma d'escriptura o un gènere literari, sinó que hi ha una íntima unió entre narració i experiència. La pèrdua d'aquesta capacitat la veu reflectida en la preponderància que han pres la novella i la premsa: «L'índex més primerenc d'un procés, al final del qual es troba l'ocàs de la narració, és el sorgiment de la novella a l'inici de la mo-

6. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire» (1939), a GS I/2, 605-653, ref. p. 631; n'hi ha versió castellana: «Sobre algunos temas de Baudelaire», a *Poesía y capitalismo: Iluminaciones II*, Madrid, Taurus, 1980, p. 123-170, ref. p. 148.

7. A aquest exercici alludeix Aristòtil quan explica que —a diferència dels sentits, que «usem perquè els tenim»— «les virtuts no s'esdevenen ni per natura ni contra natura», sinó pel fet «que el nostre natural pugui rebre-les i perfeccionar-les mitjançant el costum. [...] Les adquirim com a resultat d'activitats anteriors. I aquest és el cas de les altres arts, car el que s'ha de fer després d'haver après ho aprenem fent-ho. Així ens fem constructors construint cases, i citaristes tocant la cítara. De manera semblant, practicant la justícia ens fem justos; practicant la moderació, moderats» (ARISTÓTELES, *Ètica nicomàquea* (II 1, 1103 a 25s., 30ss), a *Ètica nicomàquea; Ètica eudèmia*, traducció de J. Palli Bonet, introducció d'Emilio Lledó, Madrid, Gredos, 1985, p. 158 i s.

8. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 632; vers. cast., p. 148.

9. Walter BENJAMIN, «Der Erzähler», GS II/2, 438-465; n'hi ha versió castellana: «El narrador». En aquest paràgraf se citarà aquest escrit en el text indicant entre parèntesis simplement el número de la plana de l'edició original i, separada amb una barra inclinada (/), la de la versió castellana.

dernitat» (p. 442 / 115). La novella remet al llibre, que es llegeix solitàriament, mentre que la narració remet a tradició oral i a experiència que es comunica i crea comunitat (p. 442 i s. / 115; cf. p. 454-456 / 125-127). La novella dona testimoniatge «de la profunda manca de consell [Rat, 'seny'] dels vivents» (p. 443 / 115), del desconcert dels coetanis.¹⁰

Si la modernitat s'inicia amb la revolució industrial britànica ja en el segle XVII i la transformació consegüent de l'artesà en l'obrer industrial, no hi ha dubte que aquesta transformació es consolida i es massifica en la segona meitat del segle XIX, un període pel qual Benjamin sent una veritable fascinació i que en tants aspectes ha estat qualificat com a inici de la segona modernitat, i sobre el qual preparava el que havia de ser la seva gran obra: *El llibre dels passatges*.¹¹ Tractant d'aquest període, i de la mà de Baudelaire, Benjamin afirma de manera rotunda que l'«experiència ha canviat en la seva estructura».¹² El canvi estructural que ha sofert l'experiència es pot descriure dient que l'experiència ha esdevingut *vivència*, xoc, que equival a la negació de l'experiència perquè l'«esterilitza»,¹³ la fa impossible, car el xoc és impressió momentània, sobtada, forta, que prové de l'exterior, en la qual som passius. El concepte de xoc,¹⁴ Benjamin l'elabora en els apartats centrals d'aquest escrit sobre Baudelaire com a conseqüència de canvis històrics en l'esfera quotidiana, canvis que transformen el *Merkwelt*,¹⁵ el «món perceptiu» de les grans ciutats europees (Londres i París) a mitjan segle XIX amb la seva transformació arquitectònica, lumínica, semiòtica, que augmenta considerablement l'emissió d'estímul de tota mena. El xoc no pertany només a l'ordre psicològic i individual, sinó que s'ha convertit en el mode de viure generalitzat de la massa, forma de vida que afecta tant el *flaneur* (producte de la massificació encara que se'n retregui exercint d'espectador) com l'obrer industrial. Aquests canvis són percebuts com a desconcertants i humanament denigrants. Són condicionats per dos factors: a) el salt en el creixement demogràfic i el sorgiment consegüent de les masses, res-

10. Benjamin fa seva la caracterització que György Lukács (1885-1971) féu de la novella com «la forma de la manca de pàtria transcendental». Per això mateix el centre de la novella és «el sentit de la vida» (p. 454 i s. / 125). I com a prova d'aquesta afirmació recorda que «el primer gran llibre d'aquest gènere, *Don Quixot*, ja ensenya com la magnanimitat, l'audàcia, l'altruisme d'un dels més nobles —el mateix Don Quixot— estan totalment mancats de consell [de seny] i no contenen ni una espurna de saviesa» (p. 443 / 115). Cf. György LUKÁCS, *La teoria de la novela*, Mèxic, Grijalbo, 1970.

11. Se'n té una gran quantitat de notes, apunts, citacions d'uns altres autors, etc., que ell anava recollint com a material a partir del qual pensava aquest llibre. Aquest material s'ha editat a GS, V; n'hi ha versió castellana: *El libro de los pasajes*, edició de Rolf Tiedemann, Madrid, Akal, 2005.

12. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 608; vers. cast., p. 124.

13. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 614; vers. cast., p. 132.

14. Ansgar HILLACH, «Erfahrungsverlust und "chockförmige Wahrnehmung"». Benjamins Ortsbestimmung der Wahrnehmung im Zeitalter des Hochkapitalismus», a *Alternative*, 132/133, núm. 23 (1980), 111-115, ref. p. 111 i s.

15. Walter BENJAMIN, «Der Erzähler», a GS II/2, 449; vers. cast., p. 121.

pecte a les quals la burgesia cultiva la distància com a expressió de la seva autonomia; i b) el desenvolupament dels mitjans tècnics de producció i dels aparells, que afecten tant la manera de treballar i produir com també la vida quotidiana pel fet de servir-se de tecnologies senzilles que inunden la vida diària i que, polsant un petit botó, desencadenen processos.

A aquests dos factors cal afegir-ne un altre, que no és més que una explicitació del segon: les noves formes i els nous mitjans de comunicació, com la *premsa*, que han transformat no sols les maneres de comunicar-se, sinó també les de percebre el món i de prendre'n consciència.¹⁶ La premsa és encara més perillosa per a la narració i l'experiència que la novella. La premsa es presenta com a pura comunicació, però prioritza l'immediat, allò que és proper en el temps i l'espai, de manera que la seva valoració de les informacions és molt distorsionada: un incident qualsevol del veí és més important que la revolució al país del costat o la catàstrofe humanitària a l'altre continent. L'imperatiu de la immediatesa fa que sempre hagi d'oferir novetats, que per això mateix en fan palès el caràcter fugisser; la informació periodística no té missatge ni conclusió moral; aquesta pobresa la cobreix oferint exactitud i dades verificables. Les notícies substitueixen les històries.¹⁷ La diferència bàsica entre la informació i la narració és que aquella rep el seu premi en el moment que és nova, viu només en el moment, no necessita explicacions; mentre que la narració no s'esgota, manté les seves forces acumulades, és capaç de desplegar-se després de molt de temps; la seva fecunditat és immensa, ja que fa pensar i provoca diverses lectures i conclusions, perquè la narració és per si mateixa inconclusa, deixa a l'oient la conclusió, l'implica de manera activa i productiva.¹⁸

El correlat de la informació immediata i puntual dels mitjans de comunicació és la concepció de l'experiència com a vivència o xoc. La nova relació amb la informació que ofereixen els mitjans fa que la informació substitueixi l'experiència, pel fet mateix que aquesta és substituïda per la sensació, la forta impressió, el xoc, la qual cosa significa «la progressiva atrofia de l'experiència».¹⁹ «Allò que

16. Marleen STOESSEL, *Aura: Das vergessene Menschliche: Zu Sprache und Erfahrung bei Walter Benjamin*, Munic, Hanser, 1983, p. 34.

17. Walter BENJAMIN, «Der Erzähler», a GS II/2, 444; vers. cast., p. 116. No és ara el moment d'entrar en la discussió sobre el paper dels mitjans de comunicació; simplement anotem que probablement per si sols s'han diferenciat i han incorporat elements que Benjamin atribueix a la narració.

18. Walter BENJAMIN, «Der Erzähler», a GS II/2, 445 i s.; vers. cast., p. 117 i s. La immediatesa és tan pròpia de la informació periodística que ja ni pretén que el receptor integri la informació en la seva experiència; al contrari, «la seva intenció és la inversa [...], consisteix a impermeabilitzar els esdeveniments enfront de l'àmbit en què es pugui trobar l'experiència del lector. Els principis fonamentals de la informació periodística (curiositat, brevetat, fàcil comprensió i sobretot desconexió de les notícies entre si) contribueixen a l'èxit, com també la compaginació i una certa conducta lingüística». Benjamin així ho afirma a «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 610 i s.; vers. cast., p. 127.

19. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 611; vers. cast., p. 127.

distingeix l'experiència de la vivència és que no es pot dissoldre de la representació d'una continuïtat, d'una seqüència» (GS I/3, 1183). El xoc i la vivència «estereilitzen»²⁰ l'experiència perquè fan que el subjecte esperi la impressió momentània que li ve de fora, li arriba i l'impressiona sense treballar-la.²¹

Aquests factors —la massa com a determinant del singular que s'hi integra i s'hi aïlla, la tècnica com a mecànica de la qual hom se serveix i la qual ha d'obeir, i els mitjans de comunicació amb la seva exactitud i la seva immediatesa— tenen en comú que l'aspecte subjectiu tendencialment resta anul·lat o almenys subordinat, car es converteix en un pur element reactiu d'abstractes factors formals. Aquestes condicions fan vana una apel·lació a la subjectivitat, ja que precisament condueixen a un comportament de reflexos.

Finalment, passant ja als esdeveniments més pròxims, els del segle xx,²² cal destacar, en primer lloc, la *Gran Guerra*: «La cotització de l'experiència ha caigut i precisament en una generació que de 1914 a 1918 ha tingut una de les experiències més monstruoses» (p. 214 / 167). «Una pobresa totalment nova ha caigut sobre l'home» (p. 214 / 168). Aquest és el resum del seu diagnòstic. Però, què ha causat aquesta pèrdua? Per què aquesta guerra ha tingut aquests efectes? Benjamin apunta a dos factors. El primer és l'enorme canvi que ha significat. Tot ha canviat. Els qui tornaren de la guerra es trobaren «un paisatge en el qual tot, llevat dels núvols, ha canviat, i en el centre del qual [es troba] el cos humà, menut i trenkadís» (p. 214 / 168). Aquests canvis són tan pregons i ràpids que no permeten als individus pair-los i assimilar-los, viure'ls i compartir-los, de manera que han quedat muts i tancats en si mateixos, han deixat de viure la seva sociabilitat, tant la simultània com la intergeneracional. Això fa que els individus humans es degenerin a mer material humà.²³ La guerra ha disgregat la societat, les generacions, les persones. El segon factor, doncs, que féu de la guerra el punt de pèrdua de l'experiència és la desproporció entre la capacitat de copsar i expressar, per una part, i l'esdeveniment, allò que va passar, per l'altra. Aquesta desproporció seria sem-

20. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 614; vers. cast., p. 131.

21. Cf. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 615; vers. cast., p. 132. Aquesta categoria de «vivència» ha estat revalorada com una caracterització de la societat actual per la sociologia especialment arran de l'obra de Gerhard SCHULZE, *Die Erlebnis-Gesellschaft: Kultursoziologie der Gegenwart*, Frankfurt am Main, Campus, 1992. En aquest cas «vivència» es refereix a satisfacció immediata o gratificació instantània; en el fons es tracta d'una societat en la qual es viu el moment present, sense plans ni projectes, ni gaires motius per a l'esforç, ni per al demà, ni per a fer opcions de vida.

22. Walter BENJAMIN, «Erfahrung und Armut» (1933), a GS II/1, 213-219; n'hi ha versió castellana: «Experiencia y pobreza», a *Discursos interrumpidos I*, Madrid, Taurus, 1973, p. 167-173. Fins al final d'aquest primer apartat se citarà aquest escrit en el text indicant entre parèntesis simplement el número de la plana de l'edició original i, separada amb una barra inclinada (/), la de la versió castellana indicada.

23. Torsten MEIFFERT, *Die enteignete Erfahrung: Zu Walter Benjamins Konzept einer «Dialektik im Stillstand»*, Bielefeld, Aisthesis, 1986, p. 104-115, ref. p. 106 i s.

blant a la que es pot donar quan a un, disposant-se amb silenci i assossec a escoltar música, li amollen un tro que l'eixorda.

Tant la gravetat dels esdeveniments com la seva desproporció respecte a la capacitat d'assimilar-los apunten que l'experiència no es perd per manca de fets i esdeveniments, abundants i colpidors, sinó pel seu excés. Aquests esdeveniments superen la capacitat humana d'experiència i, d'altra banda, arruïnen el dipòsit d'experiències, perquè l'experiència vital d'una generació no és vàlida més enllà d'aquesta. S'ha instaurat un món fragmentat que evoluciona ràpidament: l'evolució ràpida fracciona, impedeix la continuïtat, fa impossible compartir i transmetre les experiències.

L'altre fet causant de la desaparició de l'experiència és «l'immens desplegament de la tècnica» (p. 215 / 168). Tampoc aquí la desaparició de l'experiència no es manifesta amb pobresa d'idees i d'ofertes, sinó tot el contrari. La «misèria» que ha caigut sobre l'home amb «l'immens desplegament de la tècnica» té com a correlat, com a altra cara de la medalla (*Kehrseite*, p. 215 / 168), «la sufocant riquesa d'idees amb la revitalització de l'astrologia i la saviesa ioga, Christian Science i la quiromància, el vegetarisme i la gnosi, l'escolàstica i l'escepticisme» (p. 214 / 168). Moltes d'aquestes formes de suplència són encara vigents, es tracta d'una revitalització de formes populars compensatòries i succedànies de saviesa. I, com observa Benjamin, en el fons no es tracta de cap revitalització, sinó d'una «galvanització» (p. 215 / 168); és a dir, un recobriment, una impermeabilització.

Aquesta «misèria» s'ha posat de manifest amb la tècnica, però no es basa en el sol fet de la tècnica, sinó més aviat en la relació que s'hi té, en el fet que no s'hi té cap relació «auràtica»,²⁴ perquè la tècnica no és assumida i integrada en el món humà, sinó més tost aquesta domina i desfigura el món humà. La tècnica ha transformat el món, especialment el «món perceptiu», el *Merkwelt*,²⁵ l'ha conver-

24. Segons el significat que Benjamin dona al terme *aura*. Vegeu Walter BENJAMIN, *Kleine Geschichte der Photographie* (1931), a GS II/1, 368-385, ref. p. 378 (versió catalana: «Petita història de la fotografia», a *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica: Tres estudis de sociologia de l'art*, edició i pròleg a cura de J. F. Yvars, traducció de Jaume Creus, Barcelona, Edicions 62, 1983, col·l. «Classics del Pensament Modern», núm. 9, p. 75-94, ref. p. 87). *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit* (1935), a GS I/2 431-469, cit. p. 440; vers. cat.: *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica*, p. 29-71, cit. p. 39; Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 647 (vers. cast., p. 164), on dona la cèlebre definició d'*aura*: «aparició única d'una llunyania, per més propera que pugui ser», en el sentit d'assenyalar qualche cosa més enllà del que apareix, la qual cosa ja indica que el que apareix no és mai la totalitat, però aquesta és albirada gràcies al caràcter fragmentari (*torso*, ruïnes) del que apareix. Per evitar certs malentesos sobre aquest concepte, vegeu Walter BENJAMIN, *Haschisch*, traducció de Jesús Aguirre, 2a ed., Madrid, Taurus, 1980, p. 85. Cf. Torsten MEIFFERT, *Die enteignete Erfahrung*, p. 108; Marleen STOESSSEL, *Aura*; Heiko REISCH, *Das Archiv und die Erfahrung: Walter Benjamins Essays im medientheoretischen Kontext*, Würzburg, Königshausen & Neumann 1992, p. 99-108; Josef FÜRNKAS, «Aura», a Michael OPITZ i Erdmut WIZISLA (ed.), *Benjamins Begriffe*, vol. 1, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2000, p. 95-146.

25. Walter BENJAMIN, «Der Erzähler», a GS II/2, 449; vers. cast., p. 121.

tit en anònim, aïllat, font constant i inestroncable d'estímuls i senyals que, més que comunicar, el que fan és absorbir l'atenció o, pitjor encara, intervenir directament en l'inconscient. Que aquí es troba l'arrel del problema ho mostra el fet que el mateix patrimoni cultural (*Bildungsgut*, p. 215 / 168), el seu coneixement, la seva conservació i la seva cura tampoc no donen peu a experiències. Patrimoni cultural i tècnica vénen a ser equiparats, la qual cosa confirma que no és la tècnica en si mateixa, sinó la manca de relació auràtica que s'hi té. Ni amb la tècnica ni amb el patrimoni cultural no ens uneix cap experiència, aquest és el problema.

Aquesta amplitud d'anàlisi posa de manifest l'amplitud del problema: «la pobresa de la nostra experiència no és sinó una part de la gran pobresa que de bell nou ha adquirit rostre» (p. 215 / 168), que es fa palesa en la manca de connexió entre els homes i entre les generacions, de manera que ens hem incapacitat per a comunicar experiències, ja no ens uneix cap experiència. «Aquesta pobresa d'experiència no és només pobresa d'experiències privades, sinó de la humanitat en general» (p. 215 / 169). Aquesta pobresa és tan gran que s'ha de qualificar com una «espècie de nova barbàrie» (p. 215 / 169).

L'expressió artística d'aquesta pèrdua de l'experiència Benjamin la veu en l'ús del vidre en la construcció. «No debades el vidre és un material dur i llis en el qual res no es manté ferm. També és fred i sobri. Les coses de vidre no tenen "aura". El vidre és l'enemic número u del misteri» (p. 217 / 171). Als ulls de Benjamin, el vidre és el material incapaç de portar una càrrega semàntica, simbòlica, significativa; més aviat sembla dir «aquí no hi ha res a cercar» (p. 217 / 171). Al vidre no és possible deixar-hi les petjades de l'autor o del propietari; és anònim, com la informació, a diferència de la història, que porta sempre la ditada de la subjectivitat del narrador, com afirma Benjamin.

2. EL CONCEPTE D'EXPERIÈNCIA

Almenys des del primer escrit programàtic sobre l'experiència, Benjamin reivindica el seu caràcter holístic. L'experiència no és merament el material previ, sensible, empíric, que posteriorment l'enteniment va conjuntant i elaborant a fi de construir el coneixement (primer sentit d'experiència). L'experiència és coneixement i no resta reclosa en la pura sensació o impressió o percepció sensible. L'experiència és coneixement (segon sentit d'experiència), de manera que en l'estructura del coneixement es troba la de l'experiència, i aquesta s'ha de desenvolupar des d'aquella (p. 163 / 80).²⁶ «Tota experiència autèntica es basa sobre la consciència pura gnoseològica (transcendental)» (p. 162 i s. / 79). L'experiència d'alguna

26. Walter BENJAMIN, «Über das Programm der kommenden Philosophie». Mentre no es digui el contrari, les referències en el text són d'aquest escrit, de la manera acostumada.

manera fins i tot pressuposa el coneixement, s'hi basa, s'ha de desenvolupar partint-ne, de manera que l'experiència n'és el resultat. Però alhora l'experiència configura les condicions de possibilitat dels nous coneixements i de la nova experiència, així que hi podem veure almenys insinuat un tercer sentit d'experiència, transcendental, en la mesura que és alhora el conjunt de les condicions de possibilitat de nou coneixement i de nova experiència.

Aquesta seria la gran aportació kantiana al concepte superior d'experiència, que, resumint, podríem qualificar dient que consisteix en la concepció de l'experiència com a resultat, com a coneixement i com a transcendental en el sentit precís de condició de possibilitat de nou coneixement i nova experiència.

L'amplitud del concepte d'experiència es posa de manifest quan, tot seguit, sense solució de continuïtat, Benjamin afirma: «Aquesta experiència abraça també la religió, en la qual, en tant que és vertadera, ni Déu ni l'home són objecte o subjecte de l'experiència, però sí que aquesta es basa en el coneixement pur, com a compendi del qual la filosofia pot i deu pensar Déu» (p. 163 / 80). La proposta de Benjamin apunta no pas a una relació cognitiva entre subjecte i objecte, relació que, segons ell, Kant no aconseguí superar, sinó a una relació amb el tot. Déu pot ser conegut i experimentat «com a compendi» (*Inbegriff*) del coneixement pur,²⁷ que podríem entendre en el sentit que el coneixement de la totalitat fa referència a Déu.

A Benjamin l'interessa reivindicar la dimensió metafísica, ja que afecta no sols el contingut, sinó la constitució de l'experiència, puix la metafísica és el que dona «la possibilitat de formar un pur continu sistemàtic de l'experiència; en això s'ha de trobar la seva significació pròpia» (p. 164 / 81). Aquesta unitat de l'experiència, que no s'ha d'entendre com la suma d'experiències, és la religió: «la totalitat concreta de l'experiència» (p. 170).

D'aquest primer escrit el que em sembla més digne de destacar és una mena de definició d'experiència, que serà present en totes les reflexions posteriors: «Experiència és la pluralitat unitària i contínua del coneixement» (p. 168 / 84).²⁸ Ara

27. Sembla que aquesta denominació de «pur» que Benjamin dona al coneixement s'ha d'entendre en el sentit que li donà Cohen, que difereix del de Kant. Per Kant, *a priori* és el coneixement «absolutament independent de tota experiència» i «purs» ho són els coneixements *a priori* «als quals no s'ha afegit res d'empíric» (KrV B 3). Així ho explica Franz Rosenzweig: «Mentre que la raó pura de Kant és la raó despres de l'experiència, que, precisament per això, és "criticada", el coneixement pur de Cohen és el coneixement referit a l'experiència, que conté en si, en un nexa segons llei, tot, absolutament tot el necessari perquè doni el seu fruit. [...] Pur en sentit kantian seria, en química, un alcohol pur; però en el sentit de Cohen seria un vi pur, en el qual la puresa rau en la mescla conforme a la llei dels elements» (Franz ROSENZWEIG, «Introducción a los *Escritos judíos* de Hermann Cohen», a Miguel BELTRÁN, José María MARDONES i Reyes MATE [ed.], *Judaísmo y límites de la modernidad*, Barcelona, Riepiedras, 1998, p. 13-65, cit. p. 20).

28. Walter BENJAMIN, «Erfahrung ist die einheitliche und kontinuierliche Mannigfaltigkeit der Erkenntnis».

bé, aquesta «pluralitat unitària i contínua» no és només de caràcter cognitiu, sinó que comprèn la totalitat de l'existència, com expressa aquesta anotació al final de l'apèndix: «la concreta totalitat de l'experiència, és a dir, l'existència» (p. 171). Aquest concepte d'experiència el mantindrà sempre Benjamin²⁹ malgrat les correccions i les ruptures que anirà introduint respecte al programa que esbossa en aquest escrit, entre altres la categoria interrupció, amb tot el que significa de crítica al pensament sistemàtic. I curiosament aquest concepte d'experiència que Benjamin mantindrà al llarg de la seva trajectòria intel·lectual és d'arrel clarament kantiana; basti recordar el principi de les analogies de l'experiència: «l'experiència només és possible mitjançant la representació d'una necessària connexió de les percepcions» (KrV B 218), o la definició kantiana d'experiència com «una contínua junció (síntesi) de percepcions».³⁰

Enfront de l'empobriment empirista de l'experiència, Benjamin en reivindica la dimensió metafísica, la qual cosa significa sobretot un cert caràcter holístic i fins i tot podríem dir existencial, constitutiu del subjecte.

A *Experiència i pobresa*³¹ l'experiència és entesa més aviat en un nivell existencial, com la saviesa de la vida, que es transmet amb la vida mateixa, amb la convivència de les generacions, en forma de literatura oral, popular; en forma de proverbis, històries, faules, etc. Però, en segon lloc, l'experiència no és una indicació o una instrucció per a buscar qualche cosa, com si es tractés d'una cosa que es dona com una moneda feta.³² L'experiència és alguna cosa que un mateix descobreix passant pel tràngol a què està exposat al llarg del procés de l'experiència, suggerida per la indicació sàvia de l'altre. Per aquest procés és experiència i experiència de vida. En la mesura que un passa pel tràngol, transforma la vida, comunica vida.

Malgrat que cada un ha de fer l'experiència, aquesta té, i això ho podem considerar com el tercer tret, que és comunicable; és més, hi ha experiència en la mesura que és comunicable i comunicada. «Sabíem molt bé el que era experiència: els majors l'havien passat sempre als més joves» (p. 214 / 167).

29. Vegeu, per exemple, Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 608; vers. cast., 125; també GS I/3, 1183: «el que distingeix l'experiència de la vivència és que no es pot separar d'una continuïtat, d'una seqüència».

30. KANT, *Prolegomena*, a *Werke*, editat per W. Weischedel, vol. v, Darmstadt, WBG, 1975, 10 v., p. 136: «eine kontinuierliche Zusammenfügung (Synthesis) der Wahrnehmungen»; n'hi ha versió catalana: *Prolegòmens a tota metafísica futura que vulgui presentar-se com a ciència*, edició a cura de Pere Lluís Font, traducció de Gerard Vilar, Barcelona, Laia, 1982, coll. «Textos Filosòfics», núm. 7, p. 86.

31. Walter BENJAMIN, «Erfahrung und Armut» (1933), a GS II/1, 213-219. Mentre no es digui el contrari, les referències en el text són d'aquest escrit, de la manera acostumada.

32. Aquesta contraposició entre experiència feta i a fer és la base de la contraposició entre l'experiència dels majors i la dels joves que Benjamin exposa a l'escrit juvenil «Erfahrung» (1913), a GS II/1, 54-56 (n'hi ha versió castellana a *La metafísica de la juventud*, introducció d'Ana Lucas, traducció de Luis Martínez de Velasco, Barcelona, Paidós, 1993, p. 93-97).

Un tret negatiu, important, que se'n deriva de manera clara és que experiència no és simplement haver viscut molts d'esdeveniments, per molt extraordinaris que siguin. És el cas precisament de la generació que va viure la Gran Guerra; aquesta generació va viure i sofrir molts de fets i molt significatius, fins i tot traumàtics i tràgics; grans canvis personals i socials, però no pas experiències; més aviat, constata Benjamin, els fets la deixaren sense paraula, sense comunicació i, per tant, sense experiència. «La gent tornava muda del camp de batalla. No enriquida, sinó més pobre quant a experiència comunicable» (p. 214 / 168).

A «El narrador»³³ Benjamin remarca el caràcter artesà de la narració i de l'experiència i la seva transmissió, la qual cosa significa que el que és decisiu és l'habilitat personal, i no pas unes tècniques, però també que el que es conta està impregnat de la pròpia vida. «La petjada del narrador està aferrada a la narració, com les del terrisser a l'atuell de terrissa» (p. 447 / 119). Per això el narrador, contant històries, s'exposa a ell mateix, situa la història en la pròpia vida. «La seva habilitat és la de contar la seva vida, la seva dignitat, tota la seva vida» (p. 464 / 134). Això ja ens indica quin n'és el contingut: «L'experiència, que es transmet de boca en boca, és la font de la qual han puat tots els narradors» (p. 440 / 112). «El material», del qual se serveix el narrador, no és altre que «la vida humana» (p. 464 / 134). I la seva relació amb aquest material no és exactament d'elaboració (*Verarbeitung*), sinó de fer-ne ús com si fossin ruïnes, fragments de vida, que no es deixen encaixar dins un tot «de forma sòlida, única i útil», sinó que fan pensar, permeten pluralitat d'interpretacions i conclusions morals. El model d'aquest ús de la matèria primera de la narració l'ofereixen els proverbis, que són «ruïnes, que ocupen el lloc de les velles històries i on, com l'heura a la muralla, una conclusió moral s'enfila per un gest» (p. 464 / 134).

Si el material de la narració és la vida humana, l'estructuració que el narrador en fa apunta a saber com viure-la. «Un tret característic de molts narradors consumats és una orientació cap al pràctic» (p. 441 / 114). Aquesta saviesa i aquest sentit pràctic es posen de manifest en la seva orientació cap a una conclusió que pot consistir en una moral o una indicació pràctica, un proverbi o una regla de vida. I és que el que és propi de la narració és «saber consell» (*Rat wissen*), una expressió que no sé si és gaire catalana i que en alemany sona antiquada —*altmodisch*, com observa Benjamin mateix—, però per ell això es deu «a la circumstància d'una comunicabilitat minvant de l'experiència» (p. 442 / 114). Què és això que sap el narrador? Què és el consell? «El consell no és la resposta a una qüestió, sinó més aviat una proposta referida a la continuació d'una història en curs. [...] El consell és saviesa entreteixida en els materials de la vida viscuda. L'art de con-

33. Walter BENJAMIN, «Der Erzähler», GS II/2. Mentre no es digui el contrari, les referències en el text són d'aquest escrit, de la manera acostumada.

tar s'acosta a la seva fi perquè l'aspecte èpic de la veritat, és a dir, la saviesa, es va extingint» (p. 442 / 114 i s.).

L'experiència, si, per una part, és un tràngol que cadascú ha de passar, no és de cap manera, per una altra, només individual, sinó que es tracta d'un fenomen en el qual es troben ben entrunyellades la vida individual i la social. Aquest aspecte és especialment destacat en l'estudi sobre Baudelaire, en què afirma que «allà on impera l'experiència en sentit estricte certs continguts del passat individual es conjunten en la memòria amb uns altres del col·lectiu».³⁴ I, mostrant el paradigma des d'on pensa la memòria i la conjunció del passat individual amb el col·lectiu, continua afirmant: «Els cultes amb el seu cerimonial, les seves festes [...] duïen a terme sempre de bell nou l'amalgama d'aquests dos materials de la memòria»,³⁵ el material individual i el col·lectiu.

En general es pot dir que el concepte d'experiència que es maneja i es reivindica és el que abraça la totalitat de la vida, que no consisteix en una quantitat imensa de coneixements ni amb l'actitud que tot és cognoscible, mesurable i controlable (com M. Weber definí l'actitud del científic modern),³⁶ sinó a saber a què atènyer-se en la vida, i per això apunta a la saviesa, al seny, al consell, i no pas a la ciència. De fet, el primer referent de l'experiència és aquella transmissió de saber-fer propi de l'artesà, que només es transmet per la pràctica de l'ofici i la relació personal entre el mestre i l'aprenent. Just devora aquest referent sobresurt l'altre, el de les històries amb moral, que mantenen viva la memòria del poble i les tradicions.

Sembla, per tant, que el referent principal és el concepte d'experiència propi de l'ús quotidià del terme,³⁷ és a dir, el concepte d'experiència que és indicador de competència social o tècnica; o fins i tot la competència que no s'adquireix per cap eficiència teòrica o pràctica de la intel·ligència, sinó que brota del que un mateix és o del que ha viscut. Aleshores experiència és allò que s'oposa al general, ja que aquest coneixement és incapaç de fer justícia a la singularitat i la irrepetibili-

34. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 611; vers. cast., p. 128.

35. Walter BENJAMIN, «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 611; vers. cast., p. 128.

36. Per Max Weber, la diferència entre l'home primitiu i el modern, és a dir, l'home amb mentalitat racional(ista) i científica, no rau en els millors coneixements, en un major coneixement de les condicions de vida, perquè ben bé pot ser que l'home primitiu sàpiga millor que un intel·lectual a què s'ha d'atènyer per a viure, sinó en l'actitud davant la vida i, en concret, a saber, o, més exactament, a creure, que no ha de comptar amb res incalculable, que no hi ha res que en principi no pugui ser conegut, que no ha de comptar amb forces màgiques o sobrenaturals, sinó que «totes les coses, en principi, poden ser dominades mitjançant el càlcul. I això significa: el desencís del món» (Max WEBER, «Wissenschaft als Beruf», a *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tübingen, Mohr, 1922, p. 524-555, cit. p. 536; vers. cast. de F. Rubio Llorente, *El político y el científico*, Madrid, Alianza, 1981, p. 200).

37. Alfred S. KESSLER, Alfred SCHÖPF i Christoph WILD, «Experiencia», a Hermann KRINGS, Hans Michael BAUMGARTNER i Christoph WILD (ed.), *Conceptos fundamentales de filosofía*, vol. 2, Barcelona, Herder, 1978, p. 80-93, ref. p. 80 i s.

tat de les situacions de la vida, a l'experiència personal. Aquest significat d'experiència és la primera cosa que aflora en la història del pensament, en els presocràtics, en Sòcrates i Plató, i fins i tot en podem trobar el rastre en Aristòtil,³⁸ com quan parla de l'ἐμπειρία (com també la τέχνη i l'ἐπιστήμη) en el sentit de capacitats adquirides per l'home mitjançant l'exercici i el costum o la familiaritat. Així, per exemple, a la *Metafísica* afirma que «del record neix per als homes l'experiència, perquè molts de records de la mateixa cosa arriben a constituir una experiència».³⁹ Aquest «saber del particular» (γνώσις τῶν καθ'ἕκαστον), propi de l'experiència, aviat és entès com a base per a la inducció, per al «saber de l'universal» (γνώσις τῶν καθόλου), propi de la τέχνη, de manera que la distinció i l'oposició entre aquests sabers aviat es convertiran en una minusvaloració del primer i una sobrevaloració del segon.

I amb això arribem a un altre punt decisiu del concepte benjaminí d'experiència: la memòria.⁴⁰ Només a través de la memòria el que vivim es pot convertir en experiència, encara que ens trobem en un món on imperen el xoc i la vivència momentània. El xoc es converteix en experiència quan assoleix la continuïtat, quan el puntual es converteix en la trajectòria de la vida, quan aquesta forma de vida és percebuda com la forma de vida actual socialment establerta.

3. ÉS RECUPERABLE L'EXPERIÈNCIA?

En tots els escrits Benjamin apunta d'alguna manera a salvar l'experiència, que no significa un nostàlgic voler tornar enrere, cosa impossible. En l'intent de recobrar l'experiència, Benjamin no procedeix ni dialècticament (no es tracta que el moviment de la història generi res, ni que la negació mateixa se superi i engendri res) ni regressivament (el pas enrere, tornar a la situació anterior és impossible).⁴¹ L'intent de Benjamin es caracteritza pel fet de cercar les condicions de la recuperació de l'experiència en els mateixos fenòmens que produeixen la desaparició.

Així, a l'escrit *Experiència i pobresa*, després de diagnosticar la pèrdua de l'experiència que significa el sorgiment de la més extrema pobresa: una nova barbà-

38. Cf. F. KAMBARTEL, «Erfahrung», a *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, vol. 2, Basilea, Schwabe, 1972, col. 609-617, ref. col. 609 i s.

39. ARISTÓTELES, *Metafísica* (I, 1; 980 b 28 i s.), edició trilingüe per Valentín García Yebra, vol. 1, 1970, Madrid, Gredos, p. 2 i s. És sorprenent l'afinitat entre aquest concepte aristotèlic d'experiència i el que Benjamin contraposa al xoc: «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 608 (vers. cast., p. 125), quan afirma: «De fet, l'experiència és cosa de la tradició, tant en la vida col·lectiva com en la privada. No es forma pas de dades rigorosament fixades en la memòria, sinó dels records que, acaramullats, sovint no de manera conscient, conflueixen en la memòria.»

40. A aquest punt està dedicat tot l'estudi «Über einige Motive bei Baudelaire», a GS I/2, 605-653.

41. Cf. Heiko REISCH, *Das Archiv und die Erfahrung*, p. 173.

rie, assenyala com aquesta mateixa situació «ens impulsa a començar de bell nou».⁴² La «nova espècie de barbàrie» ha estat el resultat a què ens ha conduït l'anàlisi de la pèrdua de l'experiència. Però, ara, en la barbàrie descobreix un sentit nou, positiu, perquè hi hem tocat fons. Així han procedit els grans creadors, entre els quals esmenta Descartes i Einstein, Brecht i Loos. Els creadors fan *tabula rasa* i comencen de bell nou, *ab imis fundamentis*; es desprenen del bagatge tradicional, per molt ric i noble que sigui, i giren la seva mirada cap al futur, com un nounat.

Pot semblar una fuga cap endavant, un *tour de force* per a fer de la necessitat virtut, sense explicar com es pot fer això i amb quines eines o amb quina capacitat es compta per a aquest nou començament. Però, de fet, es tracta més tost d'un gran acte de confiança en l'home i les seves capacitats, ja que ell és el problema o la qüestió decisiva; perquè d'esdeveniments o coses a experimentar n'hi ha sempre, el que manca és el subjecte amb capacitat o en disposició de fer experiència, de viure i transmetre el que viu. És un acte de confiança i un gir al més bàsic. Amb aquest gir al més bàsic, a la capacitat mateixa d'experiència, alludeix a un significat d'experiència insinuat, encara que no explicitat. Experiència no és solament el que fem i contem, vivim i transmetem, sinó que és alhora el substrat transcendent que fa possible que tinguem experiències, que les puguem expressar i transmetre. Es poden tenir i transmetre experiències, en plural, si es comparteix l'experiència (la mateixa experiència de vida, la mateixa forma de vida; l'experiència en singular, com a transcendental, com el sòl sobre el qual ens movem, els ideals, els motius, els fins, etc., que compartim). Repetides vegades Benjamin sembla alludir a aquest nivell més profund, com quan parla de la «sufocant riquesa d'idees»; o que el patrimoni cultural no ens serveix, perquè no ens hi uneix cap experiència; o que la generació que tornà de la guerra vingué més pobra d'experiència i muda, no pas per no haver viscut molt, sinó perquè la capacitat d'experiència li havia estat arrabassada.

El sentit positiu de la barbàrie té a veure amb l'alliberament de pesades càrregues patrimonials que ens dificulten el camí, la creativitat, la llibertat.⁴³ En darrer terme sembla alludir a la necessitat d'un cert grau d'oblit per a la salut mental i per a la creativitat per tal de poder pensar per un mateix, desfer-se del pes de la tradició que ens hipoteca o ens ofega, al mateix temps que posa en evidència que l'experiència no és una mera acumulació, ni s'hereta sense el procés de fer-la pròpia; i

42. Walter BENJAMIN, «Erfahrung und Armut», a GS II/1, 215; vers. cast., p. 169. Aquest concepte de barbàrie podria ser d'inspiració baudelairiana o almenys s'hi poden veure afinitats; vegeu Charles BAUDELAIRE, *Le peintre de la vie moderne* (1863); n'hi ha versió castellana: *El pintor de la vida moderna*, Múrcia, Cajamurcia, 1995, p. 95 i s.

43. Cf. Eugenio G. FERNÁNDEZ, «W. Benjamin: experiencia, tiempo e historia», a *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía*, vol. 12 (1995), p. 107-130, ref. p. 112 i s.

fer-la pròpia vol dir transformar-la, recrear-la. En aquest sentit, prendre consciència de la nuesa de la nostra situació es pot convertir en factor que possibilita noves experiències. «Entre els grans creadors sempre n'hi ha hagut d'implacables que la primera cosa que han fet és *tabula rasa*. Perquè volien tenir taula per a dibuixar, perquè foren constructors.»⁴⁴ Així, doncs, Benjamin pot afirmar que, malgrat la pèrdua que significa, la nova barbàrie té un aspecte positiu, «una nova bellesa».⁴⁵

Per molt que la memòria i la recuperació de la història interessin Benjamin, de cap manera hom l'ha de confondre amb un tradicionalista o un conservador, i menys encara amb un continuista, ans al contrari. Com diu en una nota d'*El llibre dels passatges*, els fenòmens històrics «són salvats mostrant-hi el salt [és a dir, la discontinuïtat]. — Hi ha una tradició que és catàstrofe».⁴⁶ Certament que a vegades sembla que s'expressa amb veritable nostàlgia respecte de la tradició, però la mera continuïtat no l'interessa, ans cerca el salt, la irrupció del nou; passa que està tan imbuït de la tradició, la porta tan dintre, que pot prescindir de moltes de les seves expressions i manifestacions. De fet, la irrupció del nou és la prova de la continuïtat del temps lineal, el qual —a diferència del temps cíclic, de l'etern retorn del mateix— està obert al futur i ansiós d'un canvi per desplegar-se més i acostar-se a la plenitud.

De manera pareguda interpreta la transformació de l'experiència en vivència del xoc. El xoc podrà convertir-se en veritable experiència quan hi intervingui la memòria, però no pas perquè la memòria ens aporti records nostàlgics del passat, sinó quan faci adonar-nos que el xoc no és puntual, sinó allò que caracteritza la nostra forma de vida, de relacionar-nos, de treballar, de percebre; de manera que l'experiència del xoc es converteix efectivament en l'experiència de l'època, en l'experiència del nostre temps.

4. CLOENDA: EXPERIÈNCIA I EXISTÈNCIA

En tot cas, el que queda clar és que amb la pèrdua de l'experiència es perd no pas un element cognitiu qualsevol, sinó la capacitat de percebre el que és viu, la capacitat d'integrar-ho en la vida, de compartir-ho amb els altres i de transmetre-ho. La pèrdua de l'experiència apunta, per tant, no pas a noves formes de coneixement i de comunicació, sinó a un trencament amb la forma de vida i de pensar viscuda al llarg de segles; trencament, per tant, d'una forma de vida històrica, que apunta a una ruptura de la tradició, tant en el sentit actiu (acte i procés de transmetre) com en el sentit objectiu (el contingut de saviesa que es transmet).

44. Walter BENJAMIN, «Erfahrung und Armut», a GS II/1, 215; vers. cast., p. 169.

45. Walter BENJAMIN, «El narrador», a GS II/2, 442; vers. cast., p. 115.

46. Walter BENJAMIN, *Das Passagen-Werk*, a GS V/1, 591; vers. cast., p. 475.

Aquest trencament és viscut com un empobriment de la realitat i del subjecte: la realitat mateixa sembla haver perdut densitat, dimensions que li eren pròpies; la realitat s'ha reduït al rang mínim. El subjecte no sols ha perdut consell, orientació en la vida, sinó fins i tot capacitat de percepció, de comprensió, d'obertura a noves experiències, com si el seu òrgan sensorial i mental s'haguera reduït o fins i tot atrofiat. La reducció del subjecte i de la realitat es fa especialment patent pel fet d'haver perdut el sentit global de l'experiència, tal com, per exemple, havia estat tematitzat en la metafísica.

En aquestes consideracions sobre l'experiència el que es posa de manifest és que l'experiència no és solament un dipòsit més o menys abundant de coneixements erudits i saviesa pràctica, sinó que és la constitució de la realitat i del subjecte mateix. Amb la qüestió de l'experiència el que està en joc és l'existència, la constitució del subjecte, la seva identitat personal.

Resposta de Pere Lluís Font, membre emèrit de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

És per a mi un honor i un plaer respondre al discurs de recepció de Gabriel Amengual com a membre numerari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans, com va ser-ho en el seu moment presentar la seva candidatura primer a la Secció i després al Ple de l'Institut.

L'ingrés de Gabriel Amengual com a membre numerari de la màxima corporació acadèmica dels països de llengua i cultura catalanes és el reconeixement meregut a una trajectòria que inspira respecte. De sòlida formació germànica en filosofia i en teologia, Amengual ha estat el principal impulsor del Departament de Filosofia de la Universitat de les Illes Balears, on és catedràtic, i el president, durant molts anys, de l'Associació Filosòfica de les Illes Balears. És, sense cap dubte, una de les figures de més relleu de la filosofia en l'àmbit català i un referent obligat pel que fa al coneixement de la filosofia alemanya dels dos darrers segles. La seva extensa producció filosòfica, d'un centenar i mig de títols en diverses llengües, versa sobre temes d'antropologia filosòfica, de filosofia pràctica, d'hermenèutica, de filosofia de la història, de filosofia de la cultura i de filosofia de la religió, tractats amb especial atenció en la tradició germànica (Kant, Hegel, Feuerbach, Marx, Nietzsche, Heidegger, l'escola de Frankfurt, etc.), ben contextualitzada en el conjunt de la filosofia europea. Recordaré només els títols d'alguns dels seus llibres més rellevants: *Crítica de la religión y antropología en Ludwig Feuerbach. La reducción antropológica de la teología como paso del idealismo al materialismo* (1980), *Presència elusiva. Sobre el nihilisme i la religió* (1995), *Modernidad y crisis del sujeto* (1998), *La moral como derecho. Estudio sobre la moralidad en la «Filosofía del derecho» de Hegel* (2001) i *La religió en temps de nihilisme* (2004). Tampoc no voldria deixar d'esmentar les seves traduccions catalanes (a la col·lecció

«Textos Filosòfics») d'obres cabdals de la filosofia clàssica alemanya, com ara els *Manifestos filosòfics* de Feuerbach (1984) o *La raó en la història* de Hegel (1998). Però vull subratllar, en particular, que Amengual ha esdevingut una autoritat internacional pel que fa a la interpretació de l'esquerra hegeliana. Ara bé, penso que el que dóna unitat al conjunt de la seva ja copiosa obra és l'esforç per oferir una diagnosi lúcida i documentada de l'evolució de la cultura occidental en els dos darrers segles.

Amb aquest bagatge, no ens resultarà estrany trobar Gabriel Amengual com a membre actiu de diverses societats filosòfiques internacionals (en particular, de les més prestigioses entre les dedicades a l'estudi de Hegel i de Feuerbach), com a participant destacat en congressos internacionals de filosofia i com a conferenciant sol·licitat en moltes universitats d'Europa i Amèrica. Ens hem de felicitar que l'Institut d'Estudis Catalans el compti entre els seus membres.

El discurs que acabem d'escoltar és una bona mostra de l'intent de diagnosi de la cultura contemporània a què m'acabo de referir. Amengual ha triat com a tema especialment representatiu de la nostra situació cultural, seguint els passos de Walter Benjamin, el de la crisi contemporània de l'experiència. A tots els partidaris d'una concepció sapiencial de la filosofia ens ha agradat sentir-li dir, tan en consonància amb Benjamin, que ha triat el tema de l'experiència per la seva relació amb la saviesa. D'altra banda, el discurs d'Amengual és una mostra de la fecunditat de la lectura de l'obra inacabada del malaguanyat pensador alemany, tan dramàticament vinculat *in extremis* a la nostra terra.

Amengual pensa, com Benjamin, que la pèrdua contemporània de l'experiència ens aboca a una «nova espècie de barbàrie». Però, què volem dir, en aquest cas, quan parlem d'experiència? Hi ha dos sentits relativament clars d'aquest mot. L'un és el que té en el llenguatge ordinari, el qual anomena *experiència* el coneixement adquirit per la pràctica, ja sigui d'un art particular, ja sigui de «l'art de viure» (el que anomenem *experiència de la vida*). L'altre és el sentit *epistemològic*, segons el qual *experiència* és el coneixement obtingut o avalat en última instància per la contrastació empírica (en forma d'observació o d'experimentació), o aquesta mateixa contrastació empírica com a mitjà per a obtenir o per a avalar un tal coneixement. És obvi que Benjamin no parla de pèrdua de l'experiència en aquest segon sentit, però tampoc simplement en el primer sense afegir-hi lletra menuda. És que el contingut del concepte d'*experiència* no s'escapa amb aquestes formulacions. Hi ha un tercer sentit del mot, que jo potser anomenaria *axiològic*, i que ara no m'entretindré a definir, però que és el que ens permet de parlar amb naturalitat d'experiència estètica, d'experiència ètica o d'experiència religiosa. Però hi ha encara un sentit més global d'*experiència*, un sentit *ple* podríem dir, alhora sapiencial i holístic, que ens acostaria al benjaminianisme, en el qual quedarien segurament integrats el primer i el tercer (els que he anomenat sentit *ordinari* i sen-

tit *axiològic*); que incorpora en la seva descripció elements fenomenològics tot anticipant elements hermenèutics, que en subratlla la dimensió històrica, col·lectiva i intergeneracional, que fa intervenir nocions com ara historicitat, transmissió i memòria, i que va trobar potser el seu primer intent de teorització en la *Fenomenologia de l'esperit* de Hegel, definida precisament com una *ciència de l'experiència de la consciència*.

L'empirisme, la doctrina per antonomàsia que magnifica l'experiència, ha tendit a reduir-ne totes les dimensions a l'epistemològica. I la Il·lustració, amb la ceguesa històrica i religiosa que la caracteritza, com recorda Benjamin, és bàsicament empirista. És veritat que trobem ja en Kant, el filòsof en qui culmina críticament la Il·lustració, elements que permetrien d'eixamplar-ne el concepte, però el seu pensament sobre aquesta qüestió està encara molt escoracat cap a la física i no acaba d'integrar el món de la vida i de la història. Benjamin denuncia la pèrdua contemporània de l'experiència en els sentits justament que la tradició empirista i il·lustrada era incapaç d'assumir. La restricció empirista, resultant de la fascinació per les ciències de la naturalesa, condueix a substituir, en la vida humana, la profunditat i la comunicació de l'*experiència* plena, de l'*Erfahrung*, pel pessigolleig i per la fugacitat de la simple *vivència*, de l'*Erlebnis*. Walter Benjamin, seguit per Gabriel Amengual, fa de l'*experiència*, tal com ell l'entén, una eina potent d'anàlisi de les manifestacions més variades de la nostra cultura, i hi troba simptomàtics fenòmens que amb menys perspicàcia fàcilment ens podrien semblar neutres, com ara el predomini literari de la novel·la o l'afecció arquitectònica al vidre.

Amengual malda benjaminianament per salvar l'experiència, és a dir, per salvar les transmissions, la memòria històrica, la saviesa compartida; i això no pas per tornar enrere, sinó per encarar el futur sense malbaratar estúpidament el patrimoni, que n'és al capdavant la condició de possibilitat. I pensa que en la consciència de la crisi i en el seu bon diagnòstic es troba ja el principi de la recuperació de la salut cultural.

Moltes gràcies, Gabriel, per aquesta esplèndida lliçó. Només em resta reiterar-te, en nom propi i de tots els meus col·legues, la més efusiva felicitació i la més càlida benvinguda com a membre numerari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans, tot desitjant-te que per molts anys puguis aportar el teu inestimable concurs a les tasques de la institució.

IECentanys19072007

ISBN 84-7283-863-3

9 788472 838635